

A térszíni formák nevei a barcasági Hétfalu helyneveiben.

A térszíni formák nevein azokat a szókat értjük, amelyek a talaj, a földkéreg kiemelkedéseinek és mélyedéseinek alakját, részeit jelölik. Ezek egy szócsoporthoz tartoznak; e csoport az irodalmi nyelvben meglehetősen kicsiny, de a földrajzi tudományokban mesterséges alkotásokkal erősen bővült. A népnyelvben az egyes vidékek idevágó szókincse ugyan szintén nem nagy, de valamennyi együttvéve igen jelentős.

A térszíni formák nevei legjobban a helynevekben tükröződnek vissza. Minden tfnév¹ életrevalóságának ugyanis az a legjobb bizonyítéka, hogy helyhez ragadt, tehát nem csak egy-egy ember alkalmoszerű képzése. E felfogáshoz viszonyítva aztán a nevek természete nagyon különböző. Vannak tfnevek, amelyek 1. helynevekben még ma is előfordulnak, de értelmük teljesen elhomályosodott; 2. ma már csak helynevekben élnek, értelmük is világos még, de köznévi használatban már nincsenek; 3. mind a régi, mind a mai helynevekben szerepelnek és ma is használatban vannak; 4. csak mai helynevekben vannak meg; 5. mint legújabb, részben talán csak alkalmi alkotások, helynevekben egyáltalán nem fordulnak elő.²

A helyneveinkben szereplő és népnyelvünkben használatos tfnevek összegyűjtését Hefty Gyula Andor kísérelte meg. Munkája³ e téren ma is egyetlen és nélkülözhetetlen. Örövendetesen meginduló helynévi- és népnyelvi gyűjtésünk hatásaként azonban egyre jobban előtűnnek a hiányai. Hefty művének anyagát tájszó- és helynévgyűjteményekből merítette. Ezek azonban az országnak csak kevés helyéről állottak rendelkezésére. A tájszógyűjtemények nem tartalmazták egy-egy község vagy vidék teljes szókincsét, illetőleg összes tfneveit, a helynévgyűjtemények pedig nem voltak a mai tudományos követelményeknek megfelelő,⁴ egy-egy község, vagy vidék teljes tör-

¹ A *térszínforma-név* szót ezután *tfnév* rövidítésében használom.

² Vö. Hefty alább i. m. 3.

³ A térszíni formák nevei a magyar népnyelvben. Nyr. XL (1911) és Nyelvtudományi Füzetek 66. sz.

⁴ Vö. Szabó T. Attila: A helynévgyűjtés jelentősége és módszere. MNy. XXX, 160 kk. és Hely- és népiségtörténeti dolgozatok 1. sz.

téneti és jelenkori helynévkincsét felölelő és az egyes helyneveket magyarázó gyűjtemények. Így tehát Hefty munkájából megfelelő anyag hiányában nemcsak hogy nem rajzolódhatik elénk az egyes tfnevek elterjedési köre, hanem sok tfnév ki is maradt belőle. Másik nagy hiánya Hefty munkájának az, hogy bár már ő maga is tudatában volt annak, hogy a tfnevek jelentése vidékenként hol árnyalatokban, hol lényegesebben különböző, mégis helyismeret vagy a helynevek magyarázatának hiányában egy-egy tfnév vidékenként különböző jelentéseit gyakran nem tudta megállapítani. A közölt helynévi példákról pedig nem tudhatjuk, hogy a bennük előforduló tfnevek melyik jelentésváltozat körébe tartoznak.

A magyar népnyelvben használatos és a helynevekben szereplő tfnevek s e nevek vidékenként való jelentésbeli változatainak a lehetőségig teljes szótára csak azután állítható össze, miután az ország minden vidékéről elkészülnek majd a történeti és a mai anyagot felölelő magyarázatos helynévgyűjtemények, valamint a tfnevek szókinccsoportjába vonatkozó népnyelvi adatgyűjtések.

E munkához kívánok hozzájárulni azzal, hogy bemutatom a barcasági Hétfalu helyneveiben előforduló tfneveket. Sajnos, a külső körülmények miatt ezt az anyagot már nem tudtam kiegészíteni azoknak a tfneveknek az összegyűjtésével, amelyek élnek ugyan a hétfalusi csángók nyelvében, de helynevek nem alakultak velük. Eddigi tapasztalatom nyomán azonban azt hiszem, hogy ezeknek a száma nem több kettőnél vagy háromnál.

A rumén megszállás alatt maradt *Hétfalu* a Barcasági síkság délkeleti szögletében, Brassó városától keletre, a Délkeleti Kárpátok lábánál fekszik. Valójában hét külön faluból áll, amelyek közül négy, a *Négyfalunak* nevezett *Bácsfalu*, *Türkös*, *Csernátfalu* és *Hosszúfalu*, hosszú sorban ma már teljesen egybeépült, három pedig, a *Háromfalu* néven ismert *Tatrag*, *Zajzon*, *Pürkerec*, ezektől s egymástól is kis távolságra fekszik. A nagyobb részben magyar, kisebb részben rumén lakosságú falvak magyar lakói magukat hétfalusi magyaroknak nevezik, a környező székelység és köznyelvünk *hétfalusi csángók*-nak hívja őket. Eredetükre nézve orbai székelyekkel erősen keveredett és összeolvadt fehérvármegyei magyarok.

Hétfalu helyneveit a rendelkezésemre álló történeti forrásokból és a helyszínen magam gyűjtöttem össze 1936 tavaszától 1939 őszéig.¹ Hálás köszönetemet fejezem ki itt is *dr. Szabó T. Attila*, egyetemi tanár úrnak, aki munkám megkezdése óta tanácsaival állandóan támogatott, s akinek állandó buzdítása

¹ A több mint kétezer helynevet fonetikus lejegyzésben, magyarázva és térképezve közlő gyűjtésem az Erdélyi Tudományos Intézet kiadásában előreláthatólag ez év tavaszán jelenik meg.

nélkül — a kisebbségi életünkben különösen a helyszíni adatgyűjtés elé gördülő nehéz akadályok miatt — munkám el sem készült volna.

Az alábbiakban betűrend szerint felsorolom a hétfalusi helynevekben szereplő tfneveket. A név köznyelvi alakja után, ha ettől a szó Hétfaluban használt népnyelvi alakja, vagy alakjai eltérnek, dülten szedve a hétfalusi alakokat közlöm.¹ Ezután meghatározom a tfnév hétfalusi jelentését, majd községenként² felsorolom nagyolt fonetikus lejegyzésben azokat a helyneveket, amelyekben az illető tfnév szerepel. Ha a helynévnek vagy egyes tagjainak alakváltozatai vannak, azokat is feltüntetem.³ Az alakváltozatokat ~ jel kapcsolja össze. A tfnév vagy helynév előtt álló * azt jelenti, hogy az a név ma már nem él. Néhány helynév után (-)ben a szóbanforgó helynévre vonatkozó történeti adatot is közlök. Ahol szükséges, rövid magyarázatot fűzök a tfnév jelentéséhez vagy eredetéhez.

alj: *ajj* 1. „hegy v. hegyoldal alsó része”; 2. „hegy v. hegyoldal alatt fekvő sík földterület”; 3. „völgy feneké, nyílása”.

A második jelentés az elsőből fejlődött. A helynévi adatok legnagyobb részében a két jelentés nem választható el egymástól. *B*: *Patrakony-*, *Tizsás-ajja*. *T*: *Garcsin-*, *Mánás-*, *Téglás-ajja*. *Cs*: *Csukjon-*, **Gyuglia-ajja*. *H*: *Bartalishégy-*, *Eprës ~ Eprës-*, *Köpegrës-*, *Zsëndél ~ Zsënděj-hégy-ajja*. *Ta*: *Daragóój ~ Daragój-*, *Égër-*, *Harap-ígés ~ égés-*, *Magura-*, *Mart-*, **Nyáros-*, *Nyires-*, *Rotatkő-ajja*. *Z*: *Fürjész ~ Fürész-*, *Ibri Péter-*, *Mőbáb-*, **Viszorra-ajja*. *P*: *Orminc-ajja*. — A tfnév harmadik

¹ Hogy az egyes falvakban milyen alakok élnek, az a helynevek falvankénti felsorolásából tűnik ki.

² A falvak neveinek rövidítései: *B*=Bácsfa'u, *T*=Türkös, *Cs*=Csernátfa'u, *H*=Hosszúfa'u, *T*=Tatrag, *Z*=Zajzon, *P*=Pürkerec.

³ Az alakváltozatok túlnyomó része abból származik, hogy azokat a szokat, amelyekben *é*, *ó*, vagy *ő* hang szerepel, e hangok helyén *ie*, *uo*, *üö* kettőshangzóval is ejtik. A kettőshangzók a falvakban keletről nyugati irányba — tehát Brassó felé — haladva egyre ritkábban hangzanak. Pürkerecen, Zajzonban, Tatragon és Hosszúfaluban még általánosan használják, Csernátfaluban és Türkösben már csak nagyon ritkán. A Brassóhoz legközelebb fekvő Bácsfaluban egyáltalán nem hallottam kettőshangzót ejteni. — Itt említem meg, hogy a hangsúlyos szótagbéli emelkedő *ie*, *uo*, *üö* kettőshangzók helyén ma már eső nyomatékú *ie*, *uo*, *üö* kettőshangzókat is ejtenek, sőt néhány gyakran használt szóban az *uo* sé *üö* kettőshangzónak csökkentett nyomatékú *o* és *ö* része úgynevezett „tökéletlen képzésű” *â*-vá és *2*-vé gyöngült (vö. Horger, MNyj. 90—91). Az ilyen eső kettőshangzókkal ejtett, szórványosan előforduló alakváltozatokat, minthogy az egyes falvakban való elterjedésüket nem tudtam pontosan megfigyelni, egyelőre nem közlöm. Ugyancsak itt jegyzem meg azt is, hogy a hétfalusi helynevekben gyakran szereplő *alsó* és *felső* szónak, illetőleg helynévtagoknak az általam közölt *assuó ~ assó* és *fässüő ~ fässő* alakváltozatai mellett a köznyelvi kiejtéssel egyező *alsó* és *felső* alakjai is használatosak. Ezeket azonban alakváltozatokként ugyancsak nem közlöm, mert dolgozatom terjedelmét nagyon megnövelnék.

jelentése ritkább. Cs: *Jankóné-völgye* ~ *vögye-ajja*. Ta: *Szakadát-ajja*.

ág: ,völgy ága'.

B: *Köba bal-, -jobb-ága*. T: *Horvátka asszó* ~ *assó-, -fössüő* ~ *fösső-, Lem-füődek* ~ *fődek asszó* ~ *assó-, -fössüő* ~ *fösső-ága*. Cs: *Küss* ~ *Kiss András jobb-, -bal-, Tigáj bal-, -jobb-ága*. H: *Csorgó* ~ *Csorgó-völgy* ~ *vögy* ~ *völgygy bal-, -jobb-, Fössüő* ~ *Fösső-hideg-völgy* ~ *vögy* ~ *völgygy asszó* ~ *assó-, -fössüő* ~ *fösső-, Hideg-völgy* ~ *vögy* ~ *völgygy asszó* ~ *assó-, -fössüő* ~ *fösső-, Tészla* ~ *Tészla bal-, -jobb-ága*. Ta: *Éstere asszó* ~ *assó-, -közep-, -fössüő* ~ *fösső-, *Guzsba bal-, -jobb-, Szém-völgy* ~ *vögy asszó* ~ *assó-, -fössüő* ~ *fösső-ága*. Z: *Fürész* ~ *Fürész-völgy* ~ *vögy bal-, -jobb-, Inárd-völgy* ~ *vögy bal-, -jobb-, Kérészt-völgy* ~ *vögy bal-, -jobb-, Lem-völgy* ~ *vögy bal-, -jobb-ága*.

Az *ág* szó ,völgy ága' jelentése vizrajzi jelentésből fejlődött. A felsorolt helynevek legnagyobb részében az *ág* szó ,völgy ága', néhány adatban azonban kettős — vizrajzi és tfnévi — jelentésben szerepel. Ezekén kívül még több más hétfalusi helynév alakult az *ág* szóval, de azokban kizárólag vizrajzi tényezőt jelöl.

***áj:** ,szűk völgy, hegynyílás'.

B: **Áj-bérc, *Áj-lapáj, Áj* ~ *Záj-mög, *Áj-nyak* (1865: *álybércz álynyak álylapály álymege*. 1873: *Áljbércz(!); Áljbércz*).

A régi és a népnelvből ismeretes *áj* főnév, mely helynevekben ,szűk völgy, hegynyílás' jelentésben él, azon finn-ugor eredetű *aj* ~ *áj* szavunkkal függ össze, amelynek ,rovátka, vājása, völgyelése vagy általában szája, nyílása valaminek' a jelentése. E szógyökből alakult *ajak*, s valószínűleg *ajtó* szavunk is (Szinnyei, Nyr. VIII, 97; Budenz, MUSz. 721—2; Simonyi, Nyr. XVII, 10; Lehr, MNY. III, 432; Gombocz, NyK. XXXIX, 256; Hefty i. m.; Pais, MNY. VII, 411; EtSz.; Bárczi, SzófSz.).

árok: ,völgy'.

B: *Ángor, Csürkő-, Hovas* ~ *Havas-uttya-, Istók-, *Köba-, Kőkert-, Lőrinc-, Mártis-, Nagy János-, Puskások-, Szilfacsutak-árka*. T: *Lófejes-, *Mély-árok, Lem-füődek* ~ *fődek asszó* ~ *assó-, -fössüő* ~ *fösső-, Sárosut-, Sinka-árka*. Cs: **Kecske-, *Kiság-árok, Asszó* ~ *Assó-geván-, Antalnyaka-, Bűdösvíz-, Fössüő* ~ *Fösső-geván-, Hégyëshegy-, Kecskés-, Kelebusc asszó* ~ *assó-, -fössüő* ~ *fösső-, Közepgeván-, Paláj-, Tyó* ~ *Tó-, Tyó* ~ *Tó-mezeje-árka*. H: *Asszó* ~ *Assó-miěj* ~ *měj-, 1. Erűős* ~ *Erős-, 2. Erűős* ~ *Erős-, 3. Erűős* ~ *Erős-, Fössüő* ~ *Fösső-miěj* ~ *měj-, *Ferenc-, *Mély-, Szélēs-árok, Bacsó-, Cimbor-, Észtena-, Kalin-, Ósánc-, Pál-, Pelljēs* ~ *Pellēs* ~ *Pliēs* ~ *Plēs-, Sojomkő-, Szászkaliba-árka*. Z: *Borvíz-, Lobogó-árka*. P: *Hálóhejre-mēnjő* ~ *mēnjő-, *Kövecses-, *Nagyrészt-árok*.

Az *árok* köznévi már régi nyelvünkben nagyon tág értelmű volt s jelenthetett természetes és mesterséges földmélyedést, a kapával húzott mesgyétől a völgyig (H e f t y i. m.). A fentebbi helynevekben az *árok* szó nemcsak kisebb, hanem nagy, terjedelmes völgyeket is jelöl.

bérc : *biérc* ~ *bérc* ,hegy‘.

B : **Áj-*, *Csorgó-*, *Ördög-*, *Pozsár-bérc*, **Kecskék-bérce*.
T : *Andir-*, *Bánya-*, **Maladin-*, *Szēnezs-biérc* ~ *bérc*. Cs : *Andir-*, *Bejēr-*, *Bornázs-*, *Cimbor-*, *Fejēr* ~ *Fejēr-kő-*, *Kecskézs-*, *Rēnce-*, *Zēnoga-*, *Zsēndēl* ~ *Zsēndēj-biérc* ~ *bérc*, **András-*, *Csōrik-*, *Flóra-*, *Fūrjēz* ~ *Fūrēz-*, **Hosszūlenfōldek-*, *Istám* ~ *Istvám-*, **Jankóné-*, *Kecskēkaliba-*, *Küss* ~ *Kiss Andrász-*, *Lepedāt* ~ *Lepedāté-biérce* ~ *bérce*. H : **Alsószarazvölgy-*, *Assuó* ~ *Assóvidázs-*, *Begyem-*, *Borzozs-*, *Csorguó* ~ *Csorgó-*, *Fēssüő* ~ *Fēssővidázs-*, **Mélyvölgyü-*, **Öreg-*, *Pab-*, *Pelliēzs* ~ *Pelliēzs* ~ *Pliēzs* ~ *Plēzs-*, *Tátuj-*, *Telves-*, *Vidázs-*, **Zsindely-biérc* ~ *bérc*, *Csáki-*, *Ēstēre-*, **Kiság-*, *Ördög-*, **Szász János-*, **Táltos-biérce* ~ *bérce*. Ta : *Küzs-*, *Régi-*, *Száz-biérc* ~ *bérc*, *Ēstēre-biérce* ~ *bérce*. Z : *Nagy-*, *Száz-biérc* ~ *bérc*.

Hétfaluban a *bérc* tájszó jelentése árnyalati különség nélkül azonos a ,hegy‘ köznévvvel. *Dombnál* nagyobb és *havasnál* kisebb mindenféle földfelszíni kiemelkedést jelöl.

csukjon : ,hegykúp, süvegalakú hegycsúcs‘.

Cs : *Csukjon* < **Arapa-csukjona* (1865 : *Arapa csuklyona* : nagy bérceztető. 1873 : *Arapa-Csuklyonja*.¹ 1889 : *Csukjon*. 1893 és 1895 : *Csuklyon*). H : *Küs* ~ *Kis-csukjon* (1889 : *Kis Csuklya (!)*. 1893 : *Kis Csuklon*), *Bacsó-csukjona* (1865 : *Bacsó csukjona* : hirtelen felnyuló magas orom. 1889 : *Bacsó csucs (!)*). P : *Csiklon*² (1872 : *Csiklon*).

A *csukjon* tájszót Borcsa Mihály (Nyr. III, 523), Kolumbán Samu (Nyr. XVI, 478),³ majd Hermann Antal (Nyr. XXI 478) közölték Hétfaluból, mindhárman ,hegynyak‘ értelmezéssel, s ,hegynyak, hegynyereg‘ jelentéssel közli a Tsz. és EtSz. is.⁴ Ez az értelmezés azonban téves. A *csukjon* szó jelentése —

¹ A helynév jelentésére vö. még ebből a forrásból : „A Garcsin-völgy keleti oldalát az erdőkoszorus Arapa bérce szegélyezi, melynek tetején a gulya csúcs idomú Rencze lövel fel a hegynek felhőket hasogató szarvaként.“ E leírás is minden kétséget kizáróan a fent szóban lévő, az Arapa nevű hegy déli részén kimagasló *Csuklyonra* vonatkozik (e forrásban is más helyen szerepel az *Arapa-Csukjonja* név), nem pedig az Arapától 3 kilométerrel délebbre, fekvő lapostetejű Rencze nevű hegyre.

² E félig a hétfalusi Pürkerechez, félig a háromszékmegyei Bodola községhez tartozó hegyet és hegycsúcsot jelölő helynév minden valószínűség szerint a *csukjon* tájszó elhasonulással keletkezett alakváltozata.

³ Kolumbán *csukoly* alakot közöl. Adatáról joggal állapítja meg a Tsz., hogy ez alak „nyilván a közlő elvonása“. Magam mindig csak *csukjon* alakot halottam.

⁴ Hefty i. m. nem említi.

amint azt a belőle és vele alakult helynevek és a tőnév mai, bár ritka népnyelvi használata is bizonyítja — nem ‚hegnyak‘, hanem ‚hegykúp, süvegalakú hegycsúcs‘. Hermann Antal a *csukjon* ‚hegnyak‘ jelentésének a megvilágítására egy mondatot is közöl: „A *csukjononn mēnyěk kērésztl̄.*“ Hermann e mondatból, s bizonyára Borcsa is hasonló mondatból vonhatta le azt a következtetést, hogy a *csukjon* szó olyan térszíni formát jelöl, amelyen „keresztül mennek“, tehát hegnyakat. Ha nem mellőzték volna a további fogalmi tisztázást, könnyen felismerhették volna, hogy ebben a mondatban a *csukjont* nem köznévként, hanem helynévi és — amint az gyakori jelenség — jelentéskörü tágulással keletkezett értelemben használták. Én magam is hallottam ezt a mondatot. Ugyanis a hegyhátból meredeken kimagasló csernátfalusi *Csukjon* nevű hegykúp alatt egy gyakran használt hegyi ösvény vezet át a Garcsin völgyéből az Ósánci szorosba. Ha ezen az ösvényen megy valaki, akkor csakugyan azt mondja, hogy „a *Csukjonom mēnek kērésztl̄.*“ De ezen csak azt érti, hogy a két völgy között hosszan elnyúló hegyvonulatot a *Csukjon* nevű hegykúp északi aljában fekvő hegnyakon átvezető ösvényen mássza meg. Megkérdeztem attól az embertől, akitől ezt a mondatot hallottam, hogy valóban a *Csukjonon* fog-e keresztül menni. Azt válaszolta, nem bolondult meg, hogy a *Csukjont* megmássza, de talán nem is lehet.

A Tsz. és EtSz. a Nyr. idézett adatai alapján csak Hétfaluból közli a *csukjon* szót. Használják, vagy legalább is használták azonban Háromszék megyében is. Itt a következő helynevekben szerepel: *Csukján(!)* ‚hegyi vár a csomortáni erdőben. Várhegynek is neveztetik‘; *Csuklon*, *kis-* és *nagy-* ‚erdős bércz‘ (Szacsva); *Csiklon árka* ‚árok‘ (Sepsiszentgyörgy) (Pesty, Magyarország helynevei); 1712: *Csuklyán*, 1798: *Csuklyánalj* (Árkos); 1829: *Csuklyon*, *Kicsi csuklyon* (Bikfalva); 1752: *Csukjános* (Kálnok) (Bogáts Dénes, Háromszéki helynevek. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. Sepsiszentgyörgy, 1929. 52 k.)¹

A *csukjon* tájszó eredete nincs tisztázva (EtSz.). Sz i n n y e i (Nyr. XII, 296) szerint a rumén *ciuc* (ejtsd: *čuk*) ‚cime, faite‘ (vö. *ciuc de munte* ‚bergspitze, bergkamm‘) szó **csuk* alakban átkerült a magyar nyelvbe, s ebből alakvegyüléssel (**csuk[on]* + (a hegy) **csuk[ja]*) keletkezett volna a magyar *csukjon*. — Az EtSz. a szó eredetének tisztázásához a következő adatokat közli: bolg. *čjuka*, *čjukla* ‚cacumen montis, bergspitze‘; szerb *čuk* ‚ua.‘; szlov. *čukla* ‚steinabhang‘.

domb: ‚kisebb kerekalakú talajemelkedés‘.

B: *Farkasz-domb*, *Malom-domb* ~ *dombja* ~ *dombok*.

¹ Bogáts adatait dr. Szabó T. Attila egyetem itanár úr helynévmutatójából írtam ki.

Cs : Kereg-domb. Ta : Jározs-domb, Béli-dombja. Z : Kutyág-dombja.

elő : 'hegy elülső része' (Háromfalu).

Ta : Daraguój ~ Daragój-eleje. P : Cseligás ~ Csiligás-eleje.

*[előhegy].

T : *Előhegyvize.

A helynevekben a Dunántúlon és az északnyugati nyelv-járások területén előforduló *előhegy* 'hegycsoport előrenyúló, alacsonyabb tagja' tfnév népies használata és értelme még kérdéses (Hefty i. m.). Orbán Balázs (A Székelyföld leírása VI, 186) Türkös határában a Garesinvize egyik jobboldali mellékvizét *Előhegyvize* néven említi. Ebből az adathból tehát egy ottani *Előhegy* helynév következtethető ki. Türkösön azonban az *Előhegyvize* pataknev nem él, minden bizonnyal nem is élt, az *előhegy* szót pedig sem itt, sem egész Hétfaluban nem ismerik. Minthogy Orbán Balázs e munkájában, s éppen Hétfalu hegyeinek a leírásakor nagyon gyakran használja az *előhegy* szót a havasok falvakig lenyúló alacsonyabb hegy-tagjainak a jelölésére, valószínűnek tartom, hogy az *Előhegyvize* helynév elírásból, mint Orbán Balázs saját képzésű helyneve került be munkájába. Megerősíti ezt a véleményemet az is, hogy az idézett kötetben még több más, kétségtelenül elírásból származó téves hétfalusi helynév-adat is szerepel.

***erős** : 'meredek, meredek lejtő'.

H : 1. Erüös ~ Erös-árok ~ vüögy ~ vögy ~ vüölygy, 2. Erüös ~ Erös-árok ~ *Erösvölggy, 3. Erüös ~ Erös-árok, 4. Erüös ~ Erös-vüögy ~ vögy ~ vüölygy. Z : *Erös.

Az *erös* tfnevet Hétfaluban közszóként már nem használják, értelme azonban még világos.

él : iél ~ él 'hosszan, keskenyen elnyúló hegy v. hegy-nyúlvány'.

B : *Alsóhavasút-, Csiroska-, Csorgó-, Csürkő-, Emlékkő-, *Felsőhavasút-, Hovas ~ Havas-uttya-, Kosztáandin-, Kőba-, Kőkert-, Küllér-, Pozsár-, Szpértura-éle. T : Ablakkő-, Andir-bjérc ~ bérc-, Detke-, Gyërkovács-, Hasatkő-, Horvátka-, Ördög-vüögy ~ vögy-, Paláj-, Pellés-iéle ~ éle. Cs : Medvés-, Tigáj közep-iél ~ él, Assuó ~ Assó-fürjész ~ fürész-, Assuó ~ Assó-giró-vüögy ~ vögy-, Arapa-, Cimbor-, *Csorgó-, Csórik-, Dávid Márton-, Észtena-, Fejiér ~ Fejér-kő-, Fëssüő ~ Fësső-bejër-, Fëssüő ~ Fësső-fürjész ~ fürész-, Ferenc-, Fürjész ~ Fürész-, Kélebucs-, Lepedát ~ Lepedáté-, Medvés-, *Mosica-, Orbán-, Paláj-, Paltin-, *Pandi-, Prëdeluc-, Rënce-, Szászforintos-, Szén Istán ~ István-, Szilfás-, Tótpál-, Tönkösök-, Zënoga-iéle ~ éle. H : Bartalis-iél ~ él, Assuó ~ Assó-csóra-, Assuó ~ Assó-hideg-vüögy ~ vögy ~ vüölygy-, -közep-, Assuó ~ Assó-sëtiét ~ sëtét-vüögy ~ vögy ~ vüölygy-, Batrimaláj-, Borzos-, Erüös ~ Erös-patak-, Fëssüő ~ Fësső-csóra-, Fëssüő ~ Fësső-hideg-

vüögy ~ vögy ~ vüölygy-, -közep-, Fëssüő ~ Fësső-sëtiét ~ sëtét-vüögy ~ vögy ~ vüölygy-, Fëssüő ~ Fësső-szároz-vüögy ~ vögy ~ vüölygy-, Guasz ~ Goasz ~ Goac ~ Gouac-, -vüögy ~ vögy ~ vüölygy-, Jancsi-, Küss ~ Kiss-urlát-, Közepsüő ~ Közepső-csóra-, Kövespatak-, Kurtapatak-, Lovak-hoassa ~ ho-vassa-, Markosán-, Markosán assuó ~ assó-, -fëssüő ~ fësső-, Natypatak-, Nagyurlát-, Pajor-, Pellies ~ Pellés ~ Pliés ~ Plés-, Róska-, Róskapataka-, Sojomkő-, Szároz-vüögy ~ vögy ~ vüölygy-, Szász János,¹ *Szén-, Tészla ~ Tészla-, Tészla ~ Tészla közep-, Tiszapatak-, Urlát-, Vajda-, Vajda közep-, Vajda-vüögy ~ vögy ~ vüölygy-, Vakaria-iele ~ éle. Ta: *Guzsba-, Kábola-, Kaliba-, Magura-, Rotatkő-, Sorbán-iele ~ éle. Z: Assuó ~ Assó-fenyüős ~ fenyős-iel ~ él, Birja-, Bürc-, Furiész ~ Fűrész-, Gábor-, Len-, Mőbáb-, Pajor-, Porond-, Sipot-, Száb-ierc ~ berc-, Vertés-iele ~ éle. P: *Alsó-, Keskén ~ Keskény-, Szároz-iel ~ él, Burdus-, Cséligás ~ Csiligás-, Dobramér-, Hópuj-, Kő-, Kukuj-, Ojvás-, Pál Gyurka-, *Szénvölgy-, Tálora-iele ~ éle.

Hétfaluban az *él* szó helynevekben eredetileg ,hegy keskeny, hosszan elnyúló teteje' jelentésben élt. Közbeszédben ma is általánosan hegynek, vagy hegynyúlványnak a legmagasabban fekvő vonalát, tehát *élet*, gerincét jelöli. Helynevekben azonban jelentésköri tágulással ,hosszan és keskenyen elnyúló hegy v. hegynyúlvány' jelentésűvé vált. Mint a nagyszámú helynévi adathból kitűnik, nagyon használt tfnév.

farak: ,hegy v. halom farkalakú nyúlványa'.

T: Kő ~ Natykő-hovas ~ havas-, Gyeplüs-farka. Cs: Fenyüős ~ Fenyős-, Halom-, Hojszuhalom-farka. P: Kús-zajzom-farka.

fej: 1. ,hegy teteje'; 2. ,patak forrása'; 3. ,völgy eredete'.

1. T: Bányá-bierc ~ berc-feje. Ta: Daragóój ~ Daragój-, Rotatkő-feje. P: Hópuj-feje. — 2. T: Témés-fő. Ta: Halasák-feje. — 3. B: Bácsvöty-feje. T: Sinkaárka-feje. Cs: *Egyenes-fő, Arapa-vüögy ~ vögy-, Kotyor-vüögy ~ vögy, Vörös Istám ~ Istvám-vüögye ~ vögye-feje. Ta: *Kisebb Délremenővölgy-feje. P: *Dédavölgy-feje.

gödör: 1. ,kisebb talajmélyedés'; 2. ,völgy'.

1. *Kincses-gödör (1865: Földlábak ezek: ... Kincses gödör). — 2. B: Borcsa-, Lőrinc-gödre. Cs: Hëgyëshëgy-gödre. H: Buda-, Cimbor-gödre. Ta: *Pucin-gödre.

A gödör szó az árok (l. ott) szóhoz hasonlóan már régi nyelvünkben nagyon tág értelmű volt, s jelenthetett természetes és mesterséges talajmélyedést, az ásóval ásott kis gödörtől a völgyig. A fentebbi helynevekben nemcsak kisebb, hanem nagy, terjedelmes völgyeket is jelöl.

¹ Hosszúfalu határában két, egymástól távolfekvő hegyet jelöl e helynév.

halom : ,síkságon lévő kisebb talajemelkedés'.

T : *Halom*. *Cs* : *Halom*, *Hojszu-*, *Matilt-*, *Naty-halom*, **Kicsi-halmocska*, *Péltán-halma*, *Jónás-halmik(!)*.

A fentebbi helynevek a falvaktól északra elterülő Barcasági síkságból kiemelkedő négy kis halmot jelölnek. A *halom* tfnevet csak e síksági halmok megjelölésére használják.

havas : *hoas* ~ *hovas* ~ *havas* ,magas hegy, amelyről későre olvad el a hó'.

B : *Hovas* ~ *Havas*, *Hovaska* ~ *Havaska*, *Csorgó-*, *Kő-*, *Kiskő-*, *Natykő-hovas* ~ *havas*. *T* : *Hovas*, *Hovaska*, *Kő-*, *Kiskő-*, *Natykő-hovas*. *Cs* : *Tigáj* ~ *Tigájji-hovas*, **Tótpál-hovassa*. *H* : *Assuó* ~ *Assó-kecskeláb-*, *Fëssüő* ~ *Fësső-kecskeláb-*, *Kecskeláb-*, *Közepsüő* ~ *Közepső-kecskeláb-hoas* ~ *hovas*, *Assuó* ~ *Assó-lovak*, *Fëssüő* ~ *Fësső-lovak-*, *Lovak-*, *Pajor-*, *Róska-*, *Szlojér* ~ *Szlojër* ~ *Szlujër-*, *Urlát-*, *Vajda-hoassa* ~ *hovassa*. *Ta* : *Sipot-*, *Tiëjkő* ~ *Tejkő-havas* ~ nagyon ritk. *hoas*. *P* : *Dank-havas*.

A *havas* tájszó helynevekben csak a Székelyföldön és a vele szomszédos területeken fordul elő.¹ Négyfaluban általában *hovas*, de Hosszúfaluban *hoas* alakban is él, ezen alakok a tájszó régibb alakjait őrzik. Háromfaluban általában *havas* alakban ejtik, bár itt is hallható még néha Tatrangon a *hoas* alak.

hágó : ,meredek oldal v. út'.

B : *Macska-hágó*. *T* : *Türkösi Háktető*. *Cs* : *Csernátfalusi Háktető* ~ *tető*. *H* : *Diric-hágó*. *Ta* : *Kicsiszász-*, *Natyszász-hágó*, *Éstëre-hágója*.

hát : ,földkiemelkedés hosszan elnyúló legmagasabb része'.

T : *Türkösi Háttető*, *Hátmég*. *Cs* : *Csernátfalusi Háttető* ~ *tető*, *Hátmég*.

hegy : *hëgy* ,nagyobb talajemelkedés'.

T : *Bara-hëgy*, **Előhegyvíze*. *Cs* : **Alsóhegyes-*, *Fenyüős* ~ *Fenyős-hëgy*. *H* : **Aranyos-*, *Bartalis-*, **Boros-*, **Drekul-*, **Fesztikál-*, *Hëgyës-*, *Hënkel-*, **Serbán-*, **Szent Ilie-*, *Szén-*, *Zsëndël* ~ *Zsëndëj-hëgy*. *Ta* : *Hëgy*, **Akasztó-hëgy*. *Z* : **Fekete-hëgy*, *Hegedüs-hëgye*. *P* : *Balás-hëgy*.

Hétfaluban a *hegy* tfnév mind a falvak mellett fekvő vagy a falvakhoz közel eső talajemelkedéseket jelöl. A távolabbiak a ritkább, egyénibb hegyneveket viselik.

***hegyes** : ,hegy'.

H : **Pál-hegyesse*.

A Hétfaluban ma már nem ismert *hegyes* köznévi régi nyelvünkben árnyalati különbség nélkül egyértelmű volt a *hegy* szóval (*Hefty* i. m.).

¹ Így pl. a *Ciblest* a domokosi magyarok (Szolnok-Doboka m.) *Buta hovasnak* nevezik (Dr. Szabó T. Attila egyetemi tanár úr szóbeli közlése).

***hobáj :** ,völgykatlan, völgymélyedés‘.

Ta : *Döme-hobája (1895 : Döme hobálya).

A fentebbi, ma már nem ismert helynévben szereplő *hobáj* szóról csak annyit sikerült egy öreg és egy fiatal tatrangi ember közléséből megtudnom, hogy e tfnév ,völgykatlan, völgymélyedés‘ jelentésben élt, s talán az öregebb emberek nyelvében ma is él Tatrangon. Hogy valóban ismerik-e még, s hogy ebben a jelentésben használják-e, azt idő hiányában már nem tudakolhattam meg. Más vidékről való helynév-vagy tájszógyűjteményekben nem akadtam a *hobáj* szóra.

karé : ,talajemelkedés félkörben ívelő orma‘.

Ta : Mart-karé.

***kotyor :** ,völgy‘.

Cs : *Kotyor*, **Alsó-*, **Felső-kotyor*.

A *kotyor* szó eredete ismeretlen. Hefty (i. m. 25) tájszó-közlések nyomán 1. ,gödör az úton‘ jelentéssel Szekszárdról, Berekből, Aranyosszékből; 2. ,gödör, árkos hely‘ jelentésben a Balaton mellékéről közölte s összeveti a Balaton mellékén használt *gugyor*, teknőforma völgy v. árok‘ tfnévvel. Nem említi Hefty, de minden bizonnyal idetartozik két, Kriza János közölte székely tájszó is: *kotymány* ,sáros hely utakon‘ és *vápakotyás* v. *vápahupás* ,hol dombos, hol gödrös változatosságú helyek‘ (Vadrózsák, Tájszótár rész). Dr. Szabó T. Attila egyetemi tanár úr helynévmutatója szerint a *kotyor* szó Kalotaszegen is szerepel a következő helynevekben: *Kotyor* (,egy gödör neve‘, vö. A dy László: Magyarkapus helynevei. ErdTudFüz. 124. sz. 13); *Kotyor*, *Kotyoródal* (Vista); *Kotyor*, *Kotyori fődek* (Jegenye); *Kutyor(!)* (Körösfő); *Kótyajuk* (Mákófalva) (Gergely Béla helyszíni gyűjtése); — *Török kotyrik* (Magyar-kapus; itt a *kotyor* : ,hegyoldalban lévő lapajos hely‘); 1770: *Mihályné kotyra* (Vista); — s Magyardécse határában (Szolnok-Doboka m.) is van *Kotyor*, *Kotyori út*, *Kotyori patak* helynév és 1710-ben *Kotyor alatt* nevű hely, 1811-ben pedig *Kotyorhegy* nevű szőlőhegy is előfordul a községre vonatkozó történeti helynév-forrásokban (Dr. Szabó T. Attila egyetemi tanár úr helyszíni és történeti adatgyűjtése).

Hétfaluban a *kotyor* szó mai köznévi életének nem akadtam a nyomára. A belőle alakult, ma is élő *Kotyor* völgynév¹ arra mutat, hogy az eredetileg ,gödör‘ jelentésű *kotyor* szó Hétfaluban ,völgy‘ jelentésűvé fejlődött. Erről tanúskodik a csak történeti forrásból ismert **Felső-kotyor* helynév is, amely ugyan-csak egy — a *Kotyortól* nem messze fekvő — kis völgyet jelölt. A szintén csak történeti adatban szereplő **Alsó-kotyor* helynévvel a mai *Kotyor* nevű völgyet jelölték.

¹ A völgyet újabban *Kotyorvölgynek* is nevezik, de ez a tautológikus megjelölés adatközlőim és a helynévre vonatkozó történeti adatok tanúsága szerint csak az újabb időkben keletkezett.

kő: ,feltünőbb szikla v. sziklaalakulat'.

B: Cēnēge-, Csūr-, Gotár-, Írot-, *Kürtő-, Likas-, *Sólyom-, Vērēs-kő, Kőba (<*Kőbába), *Kőkaliba, Kőkert, *Kőkút, Kő-, Kiskő-, Natykő-hovas ~ havas. *T:* Ablak-, Hasat-, Holló-, Lēánka-, Maladin-, Poján-kő. *Cs:* Fejér ~ Fejér-kő. *H:* Cigány ~ Cigán-, Duduj-, Pokol-, Sojom-kő. *Ta:* Mēnyecske-, Rotat-kő. *Z:* Tīj ~ Tej-kő. *P:* Vár-kő, *Óriás-kövek.

Hétfaluban a *szikla* köznévvvel nem alakult helynév. E szláv eredetű jövevényszavunk helyett a helynévadásban s a közbeszédben is a finnugor eredetű *kő* szavunk szerepel.

lapály: lapáj ,sík földterület'.

B: *Áj-, Bojzás-, Égyenēs-, *Farló-, *Hecás-, *Parancsi-, *Selymes-, *Suhogó-, *Surlós-lapáj, Bálinkó-, Lajos-, *Puskások-, *Szilfacsutak-, Szoros-lapája. *T:* Barta-, Detke-, Musát-lapája. *P:* *Száráz-lapáj.

lapjas: ,sík földterület'.

T: *Lapjas. *Cs* és *H:* Lapjas, Asszó ~ Assó-, Fēssjű ~ Fēsső-lapjas.

A *lapjas* tájszó Hétfaluban árnyalati különység nélkül egyértelmű a *lapály* tfnévvel.

***magas:** ,nagyobb talajemelkedés'.

H: *Szénhegy-magassa.

A *magas* tfnév, mint hegynév, a régi- és népnyelvben általánosan használt volt (Hefty i. m.). Hétfaluban ma már kihalt.

mart: 1. ,víz partja'; 2. ,emelkedő hegyoldal'.

1. *H:* Eprēs ~ Eprēs-mart. *Ta:* Mart, Martkaré, Asszó ~ Assó-, Fēssjű ~ Fēsső-, Horgas-, Magos-mart. *P:* Tatrang-martya. — 2. Szurduk-martya.

A Hétfaluban általánosan használt *mart* tájszó köznévként már csak az erdélyi magyar népnyelvben használatos. Helynevekben is leginkább itt fordul elő. Valószínűleg finnugor eredetű szó (Budenz, MUSz. 603; Hefty i. m.; Bárczi, SzófSz.).

*[mál].

Hefty (i. m. 33) a *mál* ,délnek fekvő hegyoldal' tfnévvel alakult helynevek között Hétfaluból is közöl adatot, mégpedig a *Sármál* helynevet, Orbán Balázs: A Székelyföld leírása című munkája VI. kötete 84. lapjára hivatkozva.¹ Adata azonban téves, mert Orbán Balázs e helynevet nem Hétfaluban, hanem az elég messze fekvő Bodzaforduló község területén a Bodzavize völgyében említi. A *mál* szó — mely személyesítő tfnév s a finnugor eredetű *mell* szavunk magoshangrendű alakváltozata (Bárczi, SzófSz.) — ma nem él Hétfaluban, s valószínűleg a közelmúltban sem élt, mert itt a délnek fekvő hegyoldal

¹ Drăganu Miklós *Româniî in veacurile IX—XIV. pe baza toponimiei si a onomasticeii* című művében szintén közli Hétfaluból a *Sármál* helynevet. Adatának forrását nem említi, de az kétségtelenül Hefty i. m.-ja volt.

jelölésére két másik tfnév is használatos: a *melegoldal* és a *verőfény* (l. ott).

még: *mög* ,hegy mögött fekvő földterület'.

B: *Áj-mög*. *T* és *Cs*: *Hát-mög*. *Ta*: **Akasztóhegy-mége*, *Kis Hégy-*, *Nagy Hégy-mög*.

melegoldal: *melegódal* ~ *meleguódal* ,hegynek, dombnak (déli), völgynek (északi) napnak kitett lejtője'.

B: **Meleg-ódal*.

A *melegoldal* elnevezést Hétfalu nyugati falvaiban használják, míg a keletre fekvő falvakban a napnak kitett hegy-, vagy völgyoldalt a *verőfény* (l. ott) tfnévvel jelölik.

mellék: *mejjiek* ~ *mejjék* ,patak melletti sík földterület'.

T: *Témés-mejjieke* ~ *mejjéke*. *P*: **Malomvíz-melléke*.

A *mellék* köznévvvel a hétfalusi határnak csak az északi, síksági részén alakult helynév.

mező: *mezüő* ~ *mező*; *mezüös* ~ *mezős* ,havasi rét, tisztás'.

B: **Fürészmező*, *Bolnok-*, *Csiroska-*, *Csürkő-mezeje*. *T*: **Lenmező*, *Garcsim-mezeje*. *Cs*: **Rence-mező*, *Cimbor-*, *Csórik-*, *Ferenc-*, *Tyó* ~ *Tó-mezeje*. *H*: *Assuó* ~ *Assó-fürjész* ~ *fürész-*, *Fössüő* ~ *Fösső-fürjész* ~ *fürész-*, *Fürjész* ~ *Fürész-*, *Nagy-mezüő* ~ *mező*, *Belám-*, *Iék* ~ *Ék-*, *Szoros-*, *Vajda-mezeje*, *Szász János-mezüő* ~ *mező* ~ *mezüös* ~ *mezős* ~ *mezeje*. *Ta*: *Nagy-mezüő* ~ *mező*, *Pál-mezeje*. *Z*: *Istem-mezeje*. *P*: *Döblem-mezeje*.

A *mező* szó a ,havasi rét, tisztás' jelentésen kívül más jelentésben is él Hétfaluban. Általánosan a falvak mellett fekvő szántóföld-területet nevezik *mező*-nek. Erdély más vidékein is használják a *mező* szót ,havasi rét, tisztás' tfnévi értelemben. Ez a jelentésfejlődése könnyen érthető. A *mező* szavunk ugyanis a *mez-* igető származéka (vö. vogul *mäs-* ,öltözik'; magy. *meztelen* ,öltözet nélküli'), s eredeti jelentése: ,fűbe, virágba stb. öltöző föld (szemben a sziklás, kopár, terméketlen, mindig egyforma külsejű földterületekkel)' (B u d e n z, MUSz. 622; Ethn. V, 177; M u n k á c s i, NyK. XXV, 184; NyK. XLIV, 345; H o r g e r, MSzavak.; B á r c z i, SzófSz.).

Egyik csernátfalusi adatközlőtől többször hallottam a *mező* tfnévnek *mezüös* ~ *mezős* alakváltozatát, de csak a hosszúfalusi *Szász János mező* ~ *mezeje* helynév utótagjaként (t. i. beszélgetésünkben akkor csak ez a hely, illetőleg helynév szerepelt). Hogy a *mező* tfnévvel alakult többi helynévnek van-e *mezős* (~ *mezüös*) alakváltozata, azt idő hiányában, Hétfalu kényszerű elhagyása miatt már nem tudtam kideríteni. Ez alakváltozat általános, vagy legalább is régebbi használatát azonban valószínűnek tartom, mert mint közszó egy 1865-i hétfalusi helynév-forrásban is szerepel. E forrás¹ mely néhány helynév-

¹ B o r c s a M i h á l y helybeli születésű magyar evangélikus lelkész négyfalusi helynévközlése Pesty Frigyes kéziratos Helységnevtára XIII. kötetében.

ról rövid magyarázatot is közöl, a **Hidfele* nevű havasi rét nevét ‚sík mezős‘ kifejezéssel magyarázza.

nyak: ‚két hegyet összekötő keskeny hát‘.

B: **Áj-nyak*, *Beke-*, *Csürkő-*, *Kőba-nyaka*. **T**: *Téglás-nyak*. **Cs**: *Antal-*, *Réncé-nyaka*. **Ta**: *Bucsi-nyak*. **Z**: *Csérnye-nyaka*.

oldal: *uódal* ~ *ódal* ‚hegy v. völgy lejtős része‘.

B: *Gyep-*, **Meleg-ódal*. **T**: *Műész* ~ *Mész-ódal*, *Andir-biérc* ~ *bérc-*, *Sinkaárka-ódal*. **Cs**: *Assúó* ~ *Assó-giró-vüögy* ~ *vögy-*, *Arapa-*, *Féssüő* ~ *Fésső-arapa-vüögy* ~ *vögy-*, *Nyires-*, *Szászforintos-uódal* ~ *ódal*, *Andir-biérc* ~ *bérc-*, *Antalnyaka-uódal* ~ *ódal*. **H**: *Aszal-*, *Iék* ~ *Ék-*, *Szoros-uódal* ~ *ódal*, *Bartalis-hegy-*, *Köpegrés-uódal* ~ *ódal*. **Ta**: **Csere-uódal* ~ *ódal*, *Bikkos-*, **Bojtorjános-*, *Dankpatak assúó* ~ *assó-*, *Daraguó* ~ *Daragó* ~ *Daragó-vüögy* ~ *vögy* *assúó* ~ *assó-*, *-féssüő* ~ *fésső-*, *Dérre-ménüő* ~ *ménő-vüögy* ~ *vögy-*, *Disznyópataka assúó* ~ *assó-*, *Küs-szászpatak-*, *Nagyerdő-*, *Natyszászpatak-*, *Ördög-vüögy* ~ *vögy-*, *Pelliés* ~ *Pellés* ~ *Plés-*, *Rotatkő féssüő* ~ *fésső-*, *Szakadát-vüögye* ~ *vögye* *assúó* ~ *assó-*, *-féssüő* ~ *fésső-uódal* ~ *ódal*. **Z**: *Sós-*, *Vas-uódal* ~ *ódal*, *Kő-vüögye* ~ *vögye* *assúó* ~ *assó-*, *Rotatkő assúó* ~ *assó-*, *Száz-biérc* ~ *bérc-uódal* ~ *ódal*. **P**: **Csipkés-uódal* ~ *ódal*, *Hópuj-vüögy* ~ *vögy* *assúó* ~ *assó-*, *-féssüő* ~ *fésső-uódal* ~ *ódal*.

orr: ‚a hegy erősen kiugró része‘.

T és **Cs**: *Andir-biérc* ~ *bérc-orra*. **H**: *Hideg-vüögy* ~ *vögy* ~ *vüölygy közep-orra*. **Ta**: *Éstere közep-*, *Pelliés* ~ *Pellés* ~ *Plés-*, *Sorbán-*, *Szén-*, *Szén közep-*, *Vadmacska-orra*. **Z**: *Fűrész* ~ *Fűrész-vüögy* ~ *vögy közep-*, *Lem-vüögy* ~ *vögy közep-orra*. **P**: *Csiklon közep-orra*.

paláj: 1. ‚havasi tisztás‘ (Bácsfalu, Türkös); 2. ‚hegy, bérc‘ (Csernátfalú, Hosszúfalú).

B: **Paláj*, **Palájnyaka*. **T**: *Paláj*, **Belső-paláj* (1872: *Belsőpláj(!)*). **Cs**: *Paláj*, *Nám-palája*. **H**: *Paláj*, *Batrim-*, *Begyem-*, *Égyenés-*, *Örek-paláj*, **Jancsi-palája* (1872: *Jancsi plája(!)*).

Hétfaluból a *paláj* tájszót Hermann Antal, lapály‘ jelentéssel közölte (Nyr. XII., 45), adatát idézi a Tsz. is. Hefty (i. m. 29) szerint ez a hétfalusi *paláj* szó a ‚lapály‘ köznévi hangátvetéssel képzett alakváltozata.

Mindkét megállapítás téves. A *paláj* tájszó a rumén *plai* ‚havasi tisztás‘ köznévi átvétele (v. ö. már Edelspacher, NyK. XII, 108). A rumén szó a hétfalusi magyar népnelvben átkerülve, Bácsfaluban és Türkösben mindmáig megtartotta ezt az eredeti ‚havasi tisztás‘ jelentését, Csernátfaluban és Hosszúfaluban azonban jelentésváltozással ‚hegy, bérc‘ jelentést kapott. A másik három faluban nem használják.

*[poján].

T: *Poján*, *-kő*, *-pusztája*, *-vüögye* ~ *vögye*.

Erdély egyes vidékein a magyar népnyelvben használatos a *poján* ~ *pojána* szó, mely a rumén *poiană* (< szláv *poljana*) 'havasi tisztás' köznévi átvétele (Szinnyei, Nyr. XXIII, 485; Asbóth, Izvj. VII, 4, idézi: Melich, MNy. VI, 113; Hefty i. m.). Hétfaluból a *poján* szót köznévként közli Szinnyei (i. h.) Király Pálra hivatkozva 'puszta tér fölött terülő erdő', a Tsz. pedig Kiss Béla tájszógyűjteményéből, két bérc között elterülő hegynyak' jelentéssel, s ezt az utóbbi adatot átvette Hefty (i. m.) is.¹ Ezek az értelmezések azonban tévesek. A hétfalusi magyar népnyelv a *poján* szót kölcsönszóként, köznévként nem használja. A türkösi *Poján* helynév nem a magyar nyelvben keletkezett, hanem e hely rumén *Poiană* nevének az átvétele. E helynéven, valamint e hellyel kapcsolatban alakult három másik helynéven kívül e szóval Hétfaluban nem képződött más helynév. Az idézett adatok tévesek azonkívül a *Poján* nevű hely térszíni meghatározásában is. A türkösi *Poján* helynév nem hegynyakat jelöl, hanem egy hegynyakon fekvő havasi tisztást és — jelentésköri tágulással — e tisztás körül fekvő erdőt.

ponk : 'hegyhát kiugró dombja'.

B : **Ponk*. *Cs* : *Tolvaj-ponk*. *Ta* : *Hurjéc* ~ *Huréc*-, *Magura*-, *Mjész* ~ *Mész-ponk*. *Z* : **Ponkok*, *Küs-mjész* ~ *mész*-, *Nagy-mjész* ~ *mész*-, *Szász-verőfjény* ~ *verőfjény-ponk*, **Alsószász-verőfjény*-, *Falu*-, **Felsőszászverőfjény-ponkja*. *P* : *Burdus-ponkja*.

A nyelvjárásokban általában 'kisebb földkiemelkedés' jelentésben élő *ponk* szó eredete még nincs teljesen tisztázva. CzF. (V, 298) a német *Bank* 'pad' tfnévből, Albert János (Nyr. XIX, 222) pedig hangátvétéssel magyarázva, a nyelvjárási *komp* 'halmocska, dombocska' szóból származtatja. Albert magyarázatát elfogadja Fest Sándor (NyF. 42:9) is, Hefty (i. m. 38) viszont a szó német eredetét tartja valószínűbbnek.

puszta : 'havasi rét, tisztás'.

B : *Köba-pusztája*. *T* : *Hovaska* ~ *Havaska*-, *Pojám-pusztája*. *H* : *Hócu-j-pusztája*. *P* : *Tészla* ~ *Tészla-pusztája*.

A *puszta* tfnévvél alakult hétfalusi helynevek magas fekvésű, legelőnek használt, sziklás réteket jelölnek. A szónak Hétfaluban 'havasi rét, tisztás' jelentésben használt tfnévi előfordulásának más vidékről való helynevekben nem akadtam nyomára.

rét : *riét* ~ *rét* 'falu melletti sík földterület'.

T és *Cs* : *Széna-riét* ~ *rét*. *H* : *Biaj* ~ *Bihaj-riét* ~ *rét*.

***szakadát** : 'völgy'.

Ta : *Szakadát*.

¹⁹ Pesty kéziratoss helynévgyűjteményében Borcsa Mihály 1865-ben Türkösből a *Poján* szót helynévként szintén 'hegynyak, legelő' magyarázattal közli.

A *szakadát* szó eredete tisztázatlan, de minden bizonnyal a magyar nyelv eredeti szókészletéhez tartozik (Gombocz, ÖM. I, 100. — Vö. még: Budenz, MUSz. 268; Kara, NyK. XLI, 236; Szinnyei, MNy. XXII, 236; Bárczi, SzófSz. 278).

szakadék: ,szűk és mély völgy‘.

B: *Létrás* ~ *Héllétrás*-, *Medve-szakadék*.

szád: ,a völgy nyílása, bejárata‘.

B: *Bácsvöty*-, *Témés-száda*.

A Hétfaluban általánosan ismert és használt *szád* tájszó (jelentése: 1. élettelen tárgy szája; 2. nyílás, lyuk, bejárat; így pl. korsó, fazék, hordó, kút, barlang, völgy stb. száda) a finnugor eredetű *száj* szavunk régi **szá* alakjának -*d* kicsinyítő képzővel ellátott származéka (Budenz, MUSz. 266—67; Horger, Mszavak 155; Bárczi, SzófSz.).

szécs: ,havasi rét, tisztás‘.

B: **Szécs*. *H*: *Bacsó*-, *Kalán-szécse*. *Z*: *Szécs*.

Az Erdély más vidékein is előforduló *szécs* tájszó a rumén *seciu* (< szláv *seč*) ,erdei tisztás‘ köznévi átkölcsönzése (Drăganu: Toponimie si istorie 51). Érdekes, hogy míg a *szécs* szó a hétfalusi csángók nyelvében ma is él, a hétfalusi rumének csak a vele vagy belőle alakult, magyar nyelvből átvett helynevekben használják, de jelentését már nem ismerik.

szoros: ,hegyek között átvezető szűk völgy v. völgyrészlet‘.

B: *Témési-szoros*, *Szoros-lapája*. *H*: *Ósánci-szoros*, *Szoros-mezeje*, -*úodal* ~ *ódal*.

***szurduk**: ,szűk völgy‘.

Z: *Szurduk*.

A nyelvjárások egy részében ma is élő, általában ,szűk völgy v. völgszűkület‘ jelentésű *szurduk* tfnév valószínűleg a *szoros*, *szorít* szavak *szor-* tövének származéka (Budenz, MUSz. 310; Horger, MNy. XXX, 182; Bárczi, SzófSz.).

terhes: ,hegyoldal aljában fekvő, csak kevéssé lejtős terület‘.

B: *Terhes*, **Nagy-terhes* (1865: *nagy terhes*: menedékes erdő). *T*: *Horvátka-terhesse* (1865: *horvátka terhesse*: lapály).

A *terhes* tfnév jelentése iránt érdeklődve, azt a választ kaptam Bácsfaluban,¹ hogy azért nevezik *terhes*-nek a meredek hegyoldalak alatti menedékes, szinte lapályos helyeket, mert a hegyekről ide szokták lehúzatni a kivágott fákat, s itt, a csak kevéssé lejtős helyen *terhelik* meg, vagyis rakják meg fával a szekereket. Egy másik — teljesen elfogadhatatlan — magyará-

¹ Idő hiányában a többi faluban nem tudtam a *terhes* szó ottani élete és jelentése iránt érdeklődni. Itt jegyzem meg azt is, hogy a türkösi *Horvátka-terhesse* helynév is olyan határrészen fordul elő, amely ezelőtt Bácsfaluhoz tartozott.

zat szerint a helynevekben szereplő *terhes* szónak ,nehezen megközelíthető hely' a jelentése. Magam azt hiszem, hogy ezek a jelentésmagyarázatok csak népetymológiával keletkeztek. Szerintem a *terhes* szó eredetére inkább a következő székelyföldi adat szolgáltathat megfejtést: *terhes* a házfedele: ,kevésse meredek, azért havazáskor nagy terhet tart' (Háromszék m. Nyr. IX, 423).¹ Más székelyföldi, vagy hétfalusi adat hiányában a kérdés egyelőre nem dönthető el.

tető: *tetiő* ~ *tető* ,a hegy felső része'.

B: *Bugja-*, *Köker-*, *Pérgél-tető*, *Kóba-*, *Natykő-hovas* ~ *havas-teteje*. *T:* *Andir-biérc* ~ *bérc-*, **Halom-*, *Hák* ~ *Hát-*, *Miész* ~ *Mész-*, *Szenézs-biérc* ~ *bérc-tető*, *Fazakas-teteje*. *Cs:* *Andir-biérc* ~ *bérc-*, *Bornás-*, **Fenyőske-*, *Fenyűös* ~ *Fenyős-*, *Hák* ~ *Hát-*, *Paltin-*, *Prödéluc-*, *Rénce-tetiő* ~ *tető*, *Antalnyaka-*, *Arapa-*, *Istám* ~ *István-biérce* ~ *bérce-*, *Küss* ~ *Kiss András-teteje*. *H:* *Rénce-*, *Szlojér* ~ *Szlojër* ~ *Szlujër-*, *Vajda-tetiő* ~ *tető*, *Pelliés* ~ *Pellés* ~ *Pliés* ~ *Plés-teteje*. *Ta:* *Bikkos-*, *Buska-*, *Daragóuj* ~ *Daragóuj-*, *Magura-*, *Poron-*, *Szakadát-*, *Száz-biérc* ~ *bérc-tetiő* ~ *tető*, *Éstère-teteje*. *Z:* *Biérc* ~ *Bérc-*, *Birja-*, *Lobogó-*, *Rúzsá-*, *Sós-*, *Száz-biérc* ~ *bérc-tetiő* ~ *tető*, *Bürc-jele* ~ *életeteje*. *P:* *Burdus-*, *Dregus-tetiő* ~ *tető*.

tér: ,kisebb sík földterület'.

B: *Témés-tere*. *Ta:* **Bojtorjános-*, *Küs-szászpatak-*, *Naty-szászpatak-tere*.

tiszta: ,havasi rét, tisztás'.

H: *Észlëna-*, *Hócuuj-*, **Kordon-*, *Pajor-tisztája*. *Ta:* **Hoszszúkó-tiszta*, *Csorguó* ~ *Csorgó-*, *Fenyűös* ~ *Fenyős-*, *Halasák-*, *Hócuuj-*, *Magura naty-tisztája*. *P:* *Cérketóra-*, *Dank-tisztája*.

Hétfaluban a *tisztás* szót nem használják. Más vidékről való tájszó- és helynévgyűjteményekben nem akadtam nyomára annak, hogy a *tiszta* szó máshol is használatos lenne ,havasi rét, tisztás' tfnévi jelentésben.

vápa: *vápa* ,teknőalakú kisebb talajmélyedés'.

B: *Vápa* ~ *Vápába*.

A köznyelvből s a nyelvjárások egy részéből is kihalt, vidékenként hol kisebb, hol nagyobb talajmélyedést jelölő *vápa* szó egyesek szerint a finnugor eredetű *láp* ~ *lápa* ,mocsár' szavunk alakváltozata, mások szerint azonban a szláv *vapa* ,stagnum' szó átvétele (Budenz, MUSz. 683; Halász, Nyr. X, 335; Munkácsi, KSz. VII, 252; Gombocz, NyK. XXXIX, 238; NyK. XLV, 344; Hefty i. m.; Bárczi, SzófSz.).

verőfény: *veriőfiény* ~ *verőfény* ,hegynek, dombnak (déli), völgynek (északi) napnak kitett lejtője'.

¹ Vö. még, hogy az *erős* melléknév tfnévként használva, meredek lejtő jelentésben él.

Ta : Döblém-verüőfiénye ~ verőfénye. *Z* : *Verőfény, Százbjérc ~ bjérc-, Szász v. Szászpatak-, Szurduk-verüőfiénye ~ verőfénye.

A *verőfény* tfnév első tagjában szereplő *verő* szó a napnak a régi neve, mely ,nap, napsütés, napsugár' értelemben egyes nyelvjárásokban ma is él (Budenz, MUSz. 574; Halász, NyK. XXXIII, 158; Hefty i. m.; Bárczi, SzófSz.). A *verőfény* elnevezést Hétfalu keleti falvaiban használják, míg a nyugatra fekvő falvakban a napnak kitett hegy- vagy völgyoldalt a *melegoldal* (l. ott) tfnévvel jelölik.

völgy : vüőgy ~ vögy ~ vüölygy ,völgy'.

B : Bács-, Ördög-vögy, Bácspatak-, Bronya-, Csiroska-, Csorgó-, Emlékkő-, Gyurka-, Hovas ~ Havas-utlya-, *Hidlás-, Kiráj Simom-, Kiszopzsár-, Kőba-, Küllér-, Mánás-, Natyopzsár-, Natyszabonya-, Pozsár-, Sipoj-, Szabonya-, Témés-vögye. *T* : Kerülő-, Mij ~ Méj-, Ördög-, Szároz-vüőgy ~ vögy, Assuó ~ Assó-szárosztémés-, Bánya-, Delke-, Észtena-, Fössüő ~ Fösső-szárosztémés-, Garcsim-, Gödri-, Gyerkovács-, Hasatkő-, Hovaska ~ Havaska-, Horvátka-, *Köllő-, Malomárka-, Mozsár-, Pojám-, *Tó-vüőgye ~ vögye. *Cs* : Assuó ~ Assó-bejér-, Assuó ~ Assó-fürjész ~ fürész-, Assuó ~ Assó-giró-, *Andir-, Bornás-, *Csorgó-, Egyenes-, Fössüő ~ Fösső-bejér-, Fössüő ~ Fösső-fürjész ~ fürész-, Fössüő ~ Fösső-giró-, Kecseláb-, Kecskés-, Kurta-, Medvés-, Nyáras-, Szászforintos-, Tigáj-vüőgy ~ vögy, Aliz-, Arapa-, Barta-, Bálint-, Büdösvíz-, Csórik-, Dávid Márton-, Döjléne-, Észtena-, Fejjer ~ Fejér-kő-, Ferenc-, Fürjész ~ Fürész-, Garcsim-, *Giró-, *Hosszúlenföldek-, Istám ~ Istvám-, Jankóné-, Kecsekaliba-, Küss ~ Kiss András-, Lepadát ~ Lepadaté-, Nám-, Orbám-, Paláj-, Prédéluc-, Szén Istám ~ Istvám-, Szilfás-, Tuó ~ Tó-, Vörös Istám ~ Istvám-, Zénoga-, Zsendél ~ Zsendej-vüőgy ~ vögye. *H* : Assuó ~ Assó-bejér-, *Alsócsorgó-, Assuó ~ Assó-hideg-, Assuó ~ Assó-medvés-, *Alsómély-, Assuó ~ Assó-pap-, Assuó ~ Assó-sétjét ~ sétét-, Assuó ~ Assó-szároz-, Bartalis-, Csipkés-, Csorguó ~ Csorgó-, Dérré-menüő ~ menő-, 1. Erüős ~ Erős-, 2. Erüős ~ Erős-, 3. *Erős-, *Felsőcsorgó-, Fössüő ~ Fösső-hideg-, Fössüő ~ Fösső-pap-, Fössüő ~ Fösső-sétjét, ~sétét-, Fössüő ~ Fösső-szároz-, Gogás-, Guasz ~ Goasz ~ Goac ~ Gouac-, Hénkel-, Hideg-, Köves-, Medvés-, Nyáras-, Pap-, Salamás ~ Sajomás-, Sétjét ~ Sétét-, Szároz-, Táluj-, Tetves-vüőgy ~ vögy ~ ritk. vüölygy, Bacsó-, Begyem-, Bejér-, Cicéje-, Éstlere-, Ferenc-, Gábor-, Jancsi-, Kecsekatrang-, Kordom-, Közepsüő ~ Közepső-sétjét ~ sétét-, Markosám-, Mirosz-, *Nagymező-, Ördög-, Pelljés ~ Pellés ~ Pliés ~ Plés-, Róska-, Szász János-, Tatrang-, Tészla ~ Tészla-, Uriát-, Vajda-, Vakaria-, *Valáson-, Zénoga-vüőgye ~ vögye ~ ritk. vüölygye. *Ta* : Assuó ~ Assó-guzsba-, Assuó ~ Assó-nyáras-, Dérré-menüő ~ menő-, *Döblen-, Feteke-, Fössüő ~ Fösső-guzsba-, Fössüő ~ Fösső-nyáras-, *Kisebb Délremenő-,

1. *Mĭěj* ~ *Měj*-, 2. *Mĭěj* ~ *Měj*-, **Nyiresalja*-, *Szároz-vűőgy* ~ *vőgy*, *Buska*-, *Daraguj* ~ *Daragój*-, *Ěstĕre*-, *Guzsba*-, *Kábola*-, *Kaliba*-, *Magura*-, *Ördög*-, *Pelliĕs* ~ *Pellĕs* ~ *Plĕs*-, *Róska*-, *Rotatkő*-, *Sorbám*-, *Szakadát*-, *Szĕm-vűőgye* ~ *vőgye*. Z : *Assuj* ~ *Assó-fenyűős* ~ *fenyűős*-, **Delbi*-, *Dĕputás*-, *Fĕssűő* ~ *Fĕsső-fenyűős* ~ *fenyűős*-, *Fürĕsz* ~ *Fürĕsz*-, *Inárd*-, *Karika*-, *Lem*-, *Nyáguj*-, *Ördög*-, *Pajor*-, *Sós*-, **Vaszi*-, *Zsidó-vűőgy* ~ *vőgy*, *Birja*-, *Dám*-, *Falufűve*-, *Főriska*-, *Ibri Péter*-, **Isten*-, *Kĕrészt*-, *Kő*-, *Liliom*-, *Mőbáb*-, *Rotatkő*-, *Rúzsza*-, *Sipot*-, *Szurduk*-, *Zajzom-vűőgye* ~ *vőgye*. P : *Csĕligás* ~ *Csiligás*-, **Dĕda*-, *Fejĕr* ~ *Fejĕr*-, *Sáros*-, *Szároz*-, **Szĕn-vűőgy* ~ *vőgy*, *Csiklom*-, *Ěsztĕna*-, *Hópuj*-, *Küs-zajzom*-, *Kő*-, *Liliom*-, *Pál Gyurka-vűőgye* ~ *vőgye*.

Kolozsvár.

Árvey József.